

УДК 303.446.4:316.343.37(=161.2):930.253

Наталія Буланова
(Кам'янське)

ДОМІНУЮЧІ РИСИ СВІТОГЛЯДУ УКРАЇНСЬКОГО СЕЛЯНСТВА У ФОЛЬКЛОРНО-ЕТНОГРАФІЧНІЙ СПАДЩИНІ ДМИТРА ЯВОРНИЦЬКОГО (за архівними матеріалами)

У статті на основі раніше неопублікованої фольклорно-етнографічної спадщини Д. Яворницького, що зберігається в Архівних наукових фондах рукописів та фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України, висвітлено домінуючі риси світогляду українських селян Наддніпрянщини на рубежі XIX–XX ст.

Ключові слова: Д. Яворницький, фольклористика, етнографія, Наддніпрянщина, світогляд, козацький міф, вірування.

В статье на основании ранее неопубликованного фольклорно-этнографического наследия Д. Яворницкого, хранящегося в Архивных научных фондах рукописей и фонозаписей Института искусствоведения, фольклористики и этнологии им. М. Ф. Рильского НАН Украины, освещены доминирующие черты мировоззрения украинских крестьян Поднепровья рубежа XIX–XX в.

Ключевые слова: Д. Яворницкий, фольклористика, этнография, Поднепровье, мировоззрение, казацкий миф, верования.

The article, being based on the D. Yavornytskyi theretofore unpublished folklore and ethnography heritage stored at the Scientific Archival Funds of Manuscripts and Audiorecordings of the NASU M. Rylskyi Institute of Art Studies, Folkloristics and Ethnology, considers dominant features of the world outlook of the Over Dnipro Lands Ukrainian peasants at the turn of the XIX–XXth centuries.

Keywords: D. Yavornytskyi, folklore studies, ethnography, Over Dnipro Lands, world outlook, Cossack myth, beliefs.

У багатогранному науковому доробку Д. Яворницького вагоме значення має його фольклористично-етнографічна спадщина. Сучасники вченого М. Жученко, М. Новицький, М. Сумцов та інші відводили йому поважне місце серед українських етнографів, наголошуючи на глибокій обізнаності історика в народознавстві, на важливості зібраних ним джерел для подальших наукових студій.

Слід зазначити, що дослідники зацікавилися фольклористично-етнографічною спадщиною Д. Яворницького лише на початку 1960-х років. Поштовхом послужили статті і монографії М. Олійник-Шубравської [5–7; 11; 13], де акцентовано увагу на широкому спектрі інтересів вченого, який збирав народні пісні, перекази, думи, легенди, загадки, прислів'я. Монографії дослідниці, що стосуються фольклористично-етнографічної діяльності Д. Яворницького, до сьогодні залишаються найбільш ґрунтовними дослідженнями з цієї проблематики [13; 14]. У подальшому на сторінках періодичних видань і

наукових збірок почали з'являтися окремі публікації, присвячені зазначеному напрямку діяльності історика [1; 4]. Зокрема, С. Абросимова, висвітлюючи узагальнений спектр наукових досягнень вченого, значну увагу приділила його роботі в галузі фольклористики та етнографії [1].

Діяльності Д. Яворницького зі збирання та вивчення фольклористично-етнографічних джерел присвячено дослідження З. Герман [2; 3]. Висвітлюючи процес формування й становлення його наукових поглядів, авторка визначила цінність зібраних ним матеріалів про побут і звичаї українського народу, зокрема козаків, селян та матросів. Джерельною базою наукових студій дослідниці стали неопубліковані матеріали, зібрані Д. Яворницьким, що зберігаються в Архівних наукових фондах рукописів та фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України. Вагоме місце серед них посідає неопублікована до цього часу в повному обсязі рукописна збірка «Український просто-

люди в його творчості». У ній представлено різні види оповідних джерел: легенди про Всесвіт, оповідання про людей, тварин і птахів, казки, історичні перекази, зібрані Д. Яворницьким на території Дніпропетровщини, Харківщини, Полтавщини, Київщини та Одещини впродовж 1870–1930-х років [10–12], що висвітлюють вірування, побут та звичаї українських селян. На сьогодні цей масив матеріалів з культурно-історичної спадщини українців не введений до наукового обігу, залишаючись поза увагою дослідників. Тому виникла потреба проаналізувати зібрані Д. Яворницьким фольклористично-етнографічні джерела з метою висвітлення домінуючих світоглядних орієнтирів українського селянства Наддніпрянщини.

Як історико-культурна спільнота, українське селянство кінця XIX – початку XX ст. постало як самобутнє явище завдяки «езотеричним» особливостям, пов'язаним з історичною пам'яттю, народними переказами та легендами. Його життєдіяльність відбувалася поза процесами модернізації, характерними для цієї доби. Соціально-економічне становище погіршувалося через зменшення подвірного забезпечення землею, засухи, нещодавно, а часом і голодування, проте не втрачало імперативності прожиткового мінімуму. За таких умов традиційний патріархальний устрій як історично стійкий життєвий абсолют виразно зберігав свій консервативний характер. Ю. Присяжнюк писав: «Генетизм як повернутий у минуле спосіб мислення формував самобутню соціальну активність, визначав оригінальність громадсько-політичного самовираження та освітньої самореалізації селян. А надмірна залежність від іншонаціональної (російської) спільноти спонукала рільників-автохтонів Наддніпрянщини триматися архаїчних цінностей і пріоритетів» [8, с. 300]. Важливою світоглядною домінантою українського селянства стало переосмислення цінностей, сформованих у середовищі запорозького козацтва.

Заселений степ більше не закликав до волі, навіюючи спогади про колишню вольність: «– А ви знаєте, чия ця земля була? – Запорожська. Запорожці – вони ж нашого плоду, тільки почали з річки Оріль та Дніпра. Вони славилися як великі вояки. Спершу вони робили собі очеретяні стріли та на очеретяних каюках

плавали по воді. <...> Землі у них було стільки, скільки очима скинути. Степи були такі, що не можна знати, де вони починалися, а де кінчалися. Великі, неоглядні, несходимі лани. Новомосковський повіт» [10, арк. 45].

Однак козацький міф, що зберігався на рівні побутової свідомості українського селянства, витоки їхнього родоводу поєднував саме з козаками («запорожці – нашого плоду»), формуючи своєрідний світоглядний ідеал, пов'язаний не тільки з утраченими вольностями, але й з гіперболічно-легендарною романтикою героїзму та волелюбністю запорожців: «Запорожці – то був народ вільний, знаючий, химерний. Вони не визнавали ні кордонів, ні царів, а жили так, як самі хотіли. Поробили собі кріпості з очерету та й сидять там, і ніхто не може підступитися до них. Нікополь, Давид Чаусенко» [10, арк. 47].

На допомогу запорожцям завжди приходили православні святі: «Одного козака татари підігнали до річки, він поплив на коні, став тонуть і просити Сина Божого на допомогу. Миколу чудотворця – щоб коня врятував, тоді до святого Юрія – й виплив на берег. Катеринослав, Хведір Петлиця, 1926 р.» [10, арк. 56].

Козацтво у світогляді українських селян є вічним, позачасовим явищем, утіленням якого в малярстві слугує образ Козака Мамаю. Часто твори, де прототипами героїв були реальні історичні особи, несли в собі міфологічне забарвлення. В українських легендах та переказах, зібраних Д. Яворницьким, основна увага зосереджена на відображенні реальних історичних постатей, лицарів-захисників, визволителів рідної землі. Так, славний кошовий Війська Запорозького Іван Сірко в легендах перекидався на хорта, умів заворожувати загони чужинців, навіть рука мертвого Сірка здатна сім літ забезпечувати козакам перемоги в боях.

Через кілька століть після смерті Сірка українські селяни вірили в його невмирущість, здатність вночі повертатися до світу живих: «Бачив хтось, як у глузу ніч із-під Сіркової могили виходив козак, та білий-білий, такий, як сніг, і од могили пішов прямо на схід. Так я стояв чи живий, чи мертвий, і сам не знаю. Капулівка, дід Федот Трисриленко, 65 років» [10, арк. 51].

Зауважимо, що поняття лицарства у фольклорі, зібраному Д. Яворницьким, пов'язується із чарівництвом, надприродним умінням окремих характерників вигравати битви, визволяти з полону побратимів та багатотисячний ясир. Козаків-характерників, що були довгожителами й вирізнялися надзвичайною силою, у народі називали химородниками, голдовниками, знахарями. Селяни вірили, що вони насилали на людей сон і ману, переверталися на вовків та інших тварин, що їх ні вогонь, ні вода, ні шабля, ні стріла, ні звичайна куля (а тільки срібна) не брали: «Семен Палій був запорожський лицар, великий знавака. Бог благословив, на війні його не брала ніяка куля. Ворожі кулі оце всю одержу йому пробрили, а він хоч би тобі що: стоїть мов би той не на нього. Витягне з одержу кулю та й кине її геть од себе. А жив він так: поживе-поживе, пристаріється, а потім зразу глядь! Став знову молодий. Як тільки місяць – місяць старий і Палій старий, місяць молодий – і Палій молодий... Так од Бога, Бог небесний дав йому так, а не те, щоб од яких чар. Тоді саме, коли жив Семен Палій, за гетьмана правив Іван Мазепа. Так Палій тягнув руку за народ, а Мазепа за панів. Капулівка, дід Іван Сукур, 73 р, 1905.» [10, арк. 52].

Збереження козацького міфу у світогляді українських селян свідчило про схильність хліборобів до усталеної традиції, яка на початку ХХ ст. на підсвідомому рівні розкривала їхнє бачення «життєвої правди».

Аналіз фольклористично-етнографічної спадщини Д. Яворницького свідчить, що світогляд українських селян кінця ХІХ – початку ХХ ст. визначався християнськими цінностями з реліктами давньослов'янської міфології та архетипами практичного освоєння світу. Одним з архаїчних кодів культури, у межах якої здійснювалася концептуалізація та категоризація дійсності, вважається принцип бінарності. На думку Клода Леві-Строса, саме цей принцип винайдено природою для забезпечення функціонування мови та мислення людини [15, с. 185]. Світогляд українських селян зберігав найважливіші опозиції, характерні для давньослов'янської культурної традиції: *вогонь – вода, життя – смерть, темрява – світло, добро – зло* як протиставлен-

ня позитивного та негативного стосовно до колективу та людини. Опосередковано вони були присутні в усьому спектрі буття, що спонукало у визначений спосіб переймати й відтворювати досвід дідів, батьків, старших за віком сусідів, односельчан [9, с. 23]. Найчіткіше ці опозиції прослідковуються в апокрифічних легендах космогонічного характеру: «Як Бог сотворив чоловіка. Одного разу бог мився в лазні, спотів та й обтерся старою одежиною, а потім того викинув її на землю. Тут де взявся сатана і здумав з того дрантя зробити чоловіка. Тут між богом та сатаною піднялася спірка: кому творити всего чоловіка. Спорили, спорили, а далі покляли так: сатана зробив тіло чоловіка, а бог вложив в нього душу. Отож через те, коли чоловік умре, то тіло його йде в землю до сатани, а душа до бога. Баба Бузійка, 70 років, 1904 р., с. Хандаліївка» [10, арк. 17]; «Плив якомсь Господь в ковчезі по воді, а лукавий виліз із води й дивитця. Господь і питає його: “Що ти таке?” – Лукавий одповідає: “Я лукавий”. – “Ну, будь же мені за товариша”, – каже Господь. – “Добре, буду”. – “Ну, скажи мені, що там єсть під водою?” – питає Господь. – “Та що ж? Земля”. – “Достань же мені тієї землі”. Лукавий спустився під воду, достав Богові землі і собі набив рот землею та й думає: “Подивлюся, що Бог буде робити з тією землею, то й собі теж зроблю”. Господь узяв землю і почав її сіяти по воді. І стала земля рости. Почала рости і та земля, що лукавий набрав собі її в рот. Ніяк не може удержати її в себе та й кричить до Бога: “Ой, не сила моя! Земля лізе із рота”. – “Рви її та кидай геть!” – каже Господь. Лукавий і почав рвати землю та кидати її геть. І ото з тієї землі вийшли гори, могили, долини. “Ну, тепер, – каже Господь, – йди на небо, а як зійдеш на небо, то обмий руки і тріпни ними і до тебе з'являтьця товариши”. Лукавий так і зробив: обмив руки, тріпнув ними і до нього з'явилась ціла сила лукавих. Воскресінка Катеринославської губ. Олександрівського п., В. Ф. Котляревський» [10, арк. 1 зв. – 2].

У біполярних опозиціях космогонічного характеру, що зберігалися в уявленнях українських хліборобів, чітко прослідковується перемога Добра над Злом: «Коли Бог дізнав, що найстаріший янгол за-

думав його та взяти в свої руки владу над усім світом, то він сперше всего повисмикував у нього всю Божу одягу, заростив все його шерстю, на голову насадив роги та й турнув того сатанайла з неба в пекло. Так ото як злетів той сатанайл з неба на землю, то тікав по вибоїстих дорогах, ховався по тернах та чагарниках, то там десь і хвоста збувся – кущим і в саме пекло вскочив. *Матфій Петрович Волинський, 65 років, с. Хандаліївка Павлоградського повіту, 1904 р.»* [10, арк. 52].

Бог-творець у свідомості селян виступає культурним героєм, наділеним надзвичайними магичними силами й розумом, що перебувають на межі сакрального і профанного, який створює Всесвіт: «Як Бог сотворив Всесвіт, спершу у світі нічого не було: ні янголів, ні неба, ні землі, ні людей, ні звірей, і була тьма тьмуца. Потім того в воздухах з'явився бог і почав творити. Сотворив землю; на землі почав творити людей, птиць, звірей, посадив дерева, траву. Після того піднявся на небо, сотворив янголів, сів на престол і почав царювати. Людей бог творить чотири дні. Через чотири дні вся земля сповнилася людьми. Сотворивши мир, бог аж ніяк не стомивсь, хоч в книгах і сказано, що він після того спочив, то говорять неправду: господь, щоб не робив, не втомлюється, на то він Бог. *Хандаліївка, Катеринославський повіт»* [10, арк. 17].

Біблійні прабатьки людства Адам і Єва в уявленнях селян також постають культурними героями, які, виконуючи волю Всевишнього, приносять на землю пшеницю та коноплі – головні атрибути добробуту в господарстві землеробів: «Коли Бог вигнав із рая Адама і Єву, та вони сіли коло райських дверей і почали гірко плакати. Не було в їх нічого їсти, не було нічого у віщо одягтися: сиділи вони голодні і голі. Коло раю стояв на сторожі Анголь, який почув той плач та ридання Адама та Єви і дуже жалко йому стало тих безчасних вигнанців. Про той плач та ридання він сказав Богові. Бог не хотів доводити до повного одчаю грішників і велів Ангелю сказати їм, щоб вони взяли коло райського порога тієї землі, яку обмочили своїми слізми, і засіяли ту землю. Коли вони те зробили, то там, де посіяв Адам, тамечки ви-

росла пшениця, а де посіяла Єва, тамечки виростили коноплі. Так ото перші люди одержали собі і хліб, і одягу. *Воскресінка Катеринославської губ. Павлоградського пов. В. Ф. Котляренко, 1925 р.»* [10, арк. 35 зв.].

У світогляді українських селян кінця XIX – початку XX ст. зберігалися традиційні давньослов'янські уявлення, пов'язані з одухотворенням явищ природи, які набували антропоморфності. Подібні анімістичні риси яскраво відбиті в демонології, віруваннях у духів природи (водяників, русалок, мавок, лісовиків), хатніх духів (домовиків), духів-демонів (відьом, упирів, вовкулаків): «*Чорти бувають хатні, степові, водяні й лісові. Хатні чорти плохі – ото ж і домашня птиця плоха. Степові чорти дикі. Як і степова птиця дика, так і степовий чорт, то він дикий. У нас один дядько і бачив того дикого чорта: “Він, – каже, – такий же, як і чоловік”. Водні чорти, як ворон, чорні, а хвіст у них такий, як у білки, широкий. Лісові чорти – ті сиві, як ото дуже старі діди... Ці чорти дуже шкідливі»* [10, арк. 50]; «*Чорти в порогах Дніпра. У Кодацькому – топлять людей, у Сурському – справляють нужду, Лоханському – гублять плоти, Дзвоницькому – перекидають човни, Ненаситецькому – бушують воду, Вовнізькому – нічого не роблять, Вовчакові – голодного чорта жінка живе з чортом. Ото воно й воду бушує у вовчій горлі. А найголовніший чорт живе в с. Лохані, а на Ненаситецькому йде получку платити чортам»* [10, арк. 56]; «*Старі люде розказували, мавки робляться з нехрещених дітей. Ото як яко мати дитя та згубе його або втоне, або то друге зроби, той буде мавка. Через те не можна починати купатись до зелених свят. А як хтось не втерпе, та піде купатись до зелених свят, то треба йому взяти з собою полину, держати його в руках та й приказувати: “Мавка-мавка, то тобі полинь, а мене покинь”. Тоді купальнику нічого не буде. А як без полину полізе купатись, то тоді воно вирве з води тай й залоскоче. І. Ярмоленко, Полтавщина, 1907»* [10, арк. 86].

Зібрані Д. Яворницьким джерела свідчать, що через віру, шляхом виконання магичних дій люди намагалися захистити врожай, забезпечити спокій домашнього вогнища, вилікувати хворого чи застерег-

тися від епідемії: «Коли в 1907 р. на Катеринославщині прикинулася холера, то деякі селяни спасались од неї тим, що оборювали свої села навкруги плугами. На шляху, який йшов повз сіл, ставили “шляхових”, які не пускали в свої села проїзжаючих по шляху невідомих їм людей. с. Попасне в Новомосковському повіті» [10, арк. 135]; «Проти холери баби роблять так: збираються декілька осіб і за сутки виробляють одну намітку. Беруть сніп льону. Мнуть його, вичісують, прядуть, тчуть і тоді разом беруться за краї тієї намітки, несуть її до церкви і кладуть перед іконою. Це так і зветься: од холери» [10, арк. 134].

Людина у світоглядних уявленнях наддніпрянців була не жертвою стихійних сил природи чи життєвих обставин, а активним началом, спираючись на власний досвід могла змінювати дійсність. На практиці ця активність реалізувалася через систему прикмет, віщувань, повір'їв, замовлянь: «На морі, на окіяні, на острові Буяні, там Ілля-пророк жене грім з дожем. Молнія свіркає, дощ полє, порох залє... Як от кокта (півня) не буде яйця, так не буде вистріла од ружа. Ключ у небі, замок у морі. Тричі амінь. Яків Вязобок, записано у 1919 р. у Павлоградському повіті» [10, арк. 134].

Вагоме місце в уявленнях українських селян Наддніпрянщини, як свідчать матеріали збірки, посідали вірування в різні прикмети, силу чарів та замовлянь, легкі й тяжкі дні, щасливе й нещасливе місце, Долю, яку можна змінити, знайшовши скарб: «Коли доведеться побачити вночі на могилі свічку з полум'ям, то в тій могилі заховано клад. Тоді треба впасти на землю, стягти з правої ноги чобіт, витягнути вустілку з нього і кинути її на вогонь. Світло погасне, а вустілка ціла. Це ознака, що там клад. Тоді треба копати. с. Котівка» [10, арк. 134].

Отже, як свідчать фольклорно-етнографічні джерела, зібрані Д. Яворницьким, українське селянство Наддніпрянщини наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. залишалося зосередженим на власному амбівалентному світі, зберігаючи традиційну світоглядну спадщину, яка асоціювалася з правом на самобутнє існування. Важливу роль у цьому сенсі відігравала ідея козацьких вольностей, що зберігалася на рівні побутової свідомості, контра-

туючи з дійсністю. Українські селяни через історично сформований хист до мудрування потенційно були схильні до релігійної модернізації. У їхньому світогляді співіснувала православна догматика й міфологічно-релігійні уявлення. Світобачення селянства, пов'язане з повсякденним життям селян, господарюванням і побутом, характеризувалось як міфологічно-релігійне. Завдяки своєрідному фольклористично-етнографічному простору Наддніпрянщина залишалась унікальним світом мови, релігійності, фольклористичної культури, історичної пам'яті. Хлібороби – люди від плуга, виявилися мало готовими до нових реалій життя, залишаючись у своєму часі та просторі.

Джерела та література

1. Абрисимова С. В. Дмитро Іванович Яворницький / С. В. Абрисимова. – Запоріжжя, 1997.

2. Герман З. П. Фольклорно-етнографічні матеріали Д. І. Яворницького в наукових архівних фондах [Електронний ресурс] / З. П. Герман. – Режим доступу : <http://www.allbest.ru/>.

3. Герман З. П. Українська етнографія у творчості Д. І. Яворницького: автореф. дис. ... канд. іст. наук / З. П. Герман. – Київ, 2011.

4. Журба А. С. Яворницький-етнограф / А. С. Журба // Вчений-подвижник: життєвий шлях та літературна спадщина відомого на Придніпров'ї археолога, історіографа, краєзнавця та етнографа Д. І. Яворницького : матеріали наук.-прак. конф., присвяченої 135-річчю з дня народження вченого. – Дніпропетровськ, 1991. – С. 44–46.

5. Олійник М. М. Д. І. Яворницький – фольклорист / М. М. Олійник // Научные записки Днепропетровского государственного университета. – Днепропетровск, 1963. – Т. 79. – Вып. 19. – С. 79–84.

6. Олійник М. М. Фольклористично-етнографічна діяльність Д. І. Яворницького / М. М. Олійник // Народна творчість та етнографія. – 1965. – № 6. – С. 40–47.

7. Олійник-Шубравська М. М. Збірка українських народних пісень, записаних з голосу Д. І. Яворницького / М. М. Олійник-Шубравська // Народна творчість та етнографія. – 1990. – № 6. – С. 18–27.

8. Присяжнюк Ю. П. Консерватизм ментальності хліборобського загалу (на матеріалах Наддніпрянської України другої половини ХІХ – початку ХХ ст. / Ю. П. Присяжнюк // Питання стародавньої і середньовічної історії, археології й етнології : [зб. наук. ст.] /

ЧНУ ім. Ю. Федьковича. – 2014. – Т. 1. – С. 299–304.

9. *Присяжнюк Ю. П.* Ментальність українського селянства в умовах капіталістичної трансформації суспільства (друга пол. XIX – поч. XX ст.) / Ю. П. Присяжнюк // Український історичний журнал. – 1999. – № 3. – С. 23–33.

10. Український простолод в його творчості: збірка записів оповідного жанру. – Архівні наукові фонди рукописів та фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України (далі – АНФРФ ІМФЕ НАНУ), ф. 8, кол. 2, од. зб. 3, 198 арк.

11. Український простолод в його творчості: збірка записів оповідного жанру. – АНФРФ ІМФЕ НАНУ, ф. 8, кол. 2, од. зб. 4.

12. Український простолод в його творчості: матеріали з рукописної збірки Д. І. Яворницького // Народна творчість та етнографія. – 2005. – № 5. – С. 7–18.

13. Українські народні пісні, наспівані Д. Яворницьким: пісні та думи з архіву вченого / [упоряд., вступ. ст., приміт. та комент. М. М. Олійник-Шубравської]. – Київ, 1990.

14. *Шубравська М. М.* Д. І. Яворницький. Життя, фольклористично-етнографічна діяльність / М. М. Шубравська. – Київ, 1972.

15. *Levi-Strauss C.* The Story of Lynx / C. Levi-Strauss. – Chicago, 1995.

SUMMARY

The article deals with the D. Yavornytskyi folklore and ethnography heritage, which occupies an important place among great and multifaceted scientific achievements of the scholar. For the study's source base served unpublished materials collected by D. Yavornytskyi and nowadays stored at the Scientific Archival Funds of Manuscripts and Audiorecordings of the NASU M. Rylskyi Institute of Art Studies, Folkloristics and Ethnology. A significant place among those materials is occupied by in corpore theretofore-unpublished manuscript collection *Ukrainian Commoners in their Creative Work*, The latter contains legends on the Universe and stories about people, animals and birds, as well as fairy tales and historical stories gathered by D. Yavornytskyi on the territories of Dnipropetrovshchyna, Kharkivshchyna, Poltavshchyna, Kyivshchyna and Odeshchyna throughout the 1870s–1930s. The collection provides an opportunity to explore the main features of world outlook of the Over Dnipro Lands Ukrainian peasantry in the late XIXth – early XXth centuries. In this regard, there is an important chance to comprehend a mode of thinking and search-of-soul of Ukrainian Cossacks, which at a subconscious level disclose their vision of *a slice of life*. Ukrainian peasants with their historically matured ability to philosophize were potentially disposed to religious modernization. In their philosophical ideas, there coexisted, on the one hand, Orthodox dogmata, as well as mythological and religious beliefs, and on the other – there remained typical ancient Slavonic cultural traditions: fire/water, life/death, light/darkness, good/evil. In they outlook also reflects animistic features particularly characteristic for demonology. Thanks to the distinctive folklore and ethnographic space Naddnepryanshina remained unique world of language, religion, folklore, historical memory.

Keywords: D. Yavornytskyi, folklore studies, ethnography, Over Dnipro Lands, world outlook, Cossack myth, beliefs.